

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія авіаційного і радіоелектронного обладнання

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Теорія автоматичного управління»
вибіркових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти

***272 Авіаційний транспорт
(Аеронавігація)***

За темою № 5 – Динамічні характеристики елементів АСУ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з технічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 28.08.2023 № 1

Розглянуто на засіданні циклової комісії авіаційного і радіоелектронного обладнання протокол від 28.08.2023 № 1

Розробник: викладач циклової комісії авіаційного і радіоелектронного обладнання, к.т.н., професор, спеціаліст вищої категорії Гаврилюк Ю.М.

Рецензенти:

1. Заступник директора з ОЛР, командир авіаційного загону ТОВ «ЕЙР ТАУРУС» Гетьман Ю.Ю.
2. Кт.н., спеціаліст вищої категорії, викладач-методист циклової комісії авіаційного і радіоелектронного обладнання Шмельов Ю.М.

План лекції

1. Форми динамічних характеристик
2. Звичайне диференціальне рівняння
3. Часові характеристики
4. Передаточна функція
5. Частотні характеристики

Рекомендована література

Основна:

1. Попович М.Г., Ковальчук О.В. Теорія автоматичного керування: Підручник. – К.: Либідь, 2007. – 656 с.

Допоміжна:

2. Бобух А.О. Автоматизація інженерних систем: Навч. посібник. – Харків: ХНАМГ, 2005. – 212 с.

Текст лекції

1. Форми динамічних характеристик

Передаточні властивості елементів (зв'язок між входом і виходом) в динамічному режимі описують за допомогою динамічних характеристик.

Розрізняють 4 форми динамічних характеристик:

1. Звичайне диференціальне рівняння;
2. Часові характеристики;
3. Передаточна функція;
4. Частотні характеристики.

Кожна з перелічених характеристик містить інформацію про стан об'єкта у динамічному режимі. Нижче наведені їх характеристики.

2. Звичайне диференціальне рівняння

Це найбільш загальна і повна форма описання передаточних властивостей елементів АСУ.

Примітка: звичайним диференціальне рівняння називається у випадку, коли функція залежить від однієї змінної.

Для динамічних режимів застосовується рівняння динаміки, яке має вигляд:

$$\Phi [y(t), y'(t) \dots y''(t); x(t), x''(t), t] = 0 \quad (5.1)$$

Величини $y(t)$ і $x(t)$, їх похідні зв'язують з конкретними фізичними величинами (параметрами), що змінюються в часі t . Такими параметрами можуть бути маса тіла, електричний опір, напруга.

Більшість реальних елементів описуються нелінійними диференціальними рівняннями. Вони містять добутки, частки, степені змінних $x(t)$ і $y(t)$ та їх похідних. Такі рівняння більш складні у порівнянні з лінійними. Тому намагаються перейти від нелінійних до лінійних рівнянь. І досягають цього за допомогою методів лінеаризації.

3. Часові характеристики

Диференціальні рівняння не дають наочного уявлення про динамічні властивості елемента. Ця задача може бути вирішена за допомогою перехідної функції $y(t)$, тобто зміни в часі вихідної величини y при одиничному ступінчастому впливі (рис. 5.1)

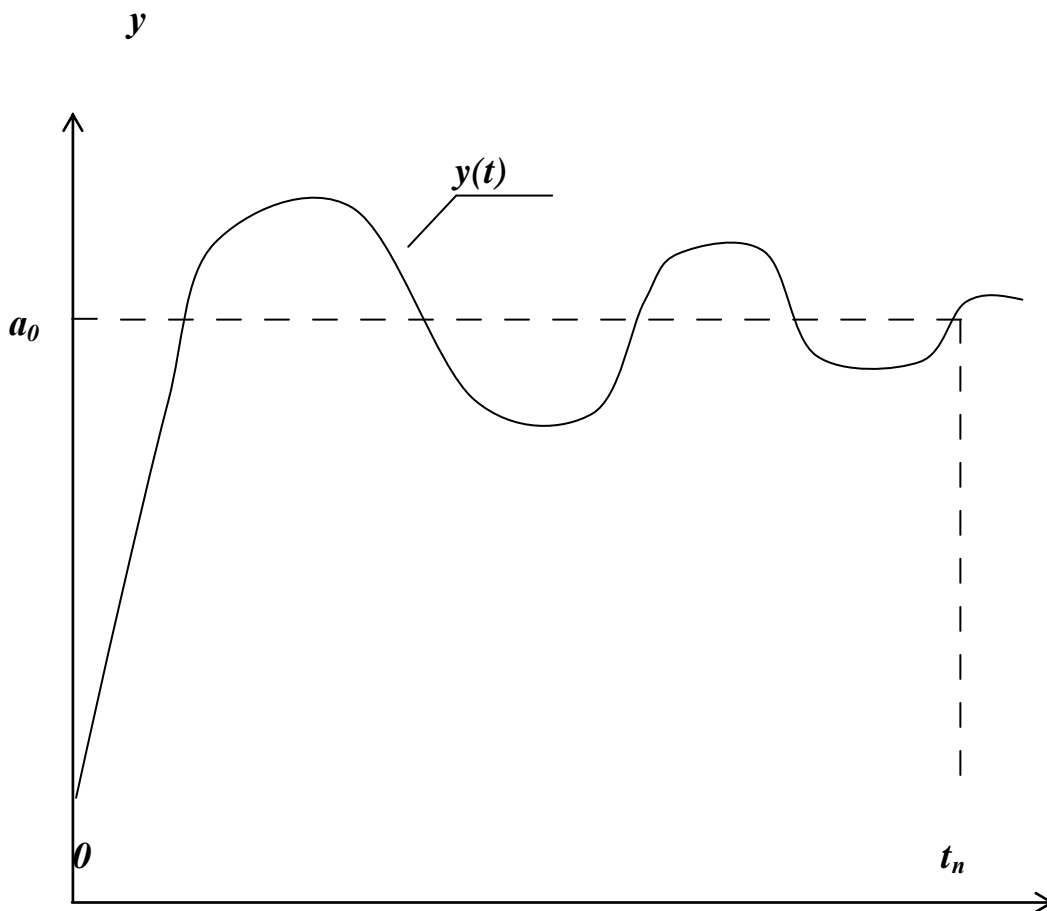

Рис. 5.1 Часова характеристика елемента : a_0 – ступінчастий вплив, t_n – тривалість перехідного процесу

Перехідна функція виконує роль часової характеристики. Ілюстрацією часової характеристики може бути запис зміни сигналу на моніторі осцилографа.

4. Передаточна функція

Це математична форма зв'язку між входом і виходом лінійної системи. Вона використовує перетворення Лапласа.

Примітка: Перетворення Лапласа зв'язує функцію комплексної змінної (зображення) і дійсної змінної (оригіналу). Позначається L .

Передаточна функція системи описується як відношення перетворення $\underline{L}$ вихідного сигналу до L вхідного сигналу.

Для спрощення розрахунків оригінал приймають типовим (наприклад, ступінчастим одиничним $x = I(t)$). Перетворення $L [I(t)]$ знаходять по спеціальній таблиці Лапласа.

Знаючи величину вхідного сигналу і передаточну функцію системи, можна задавати вихідний сигнал.

В результаті передаточна функція приймає вигляд:

$$W(P) = \frac{Y(P)}{X(P)} \quad (5.2)$$

$W(P)$ – передаточна функція;

$Y(P)$ - зображення вихідної величини (по Лапласу);

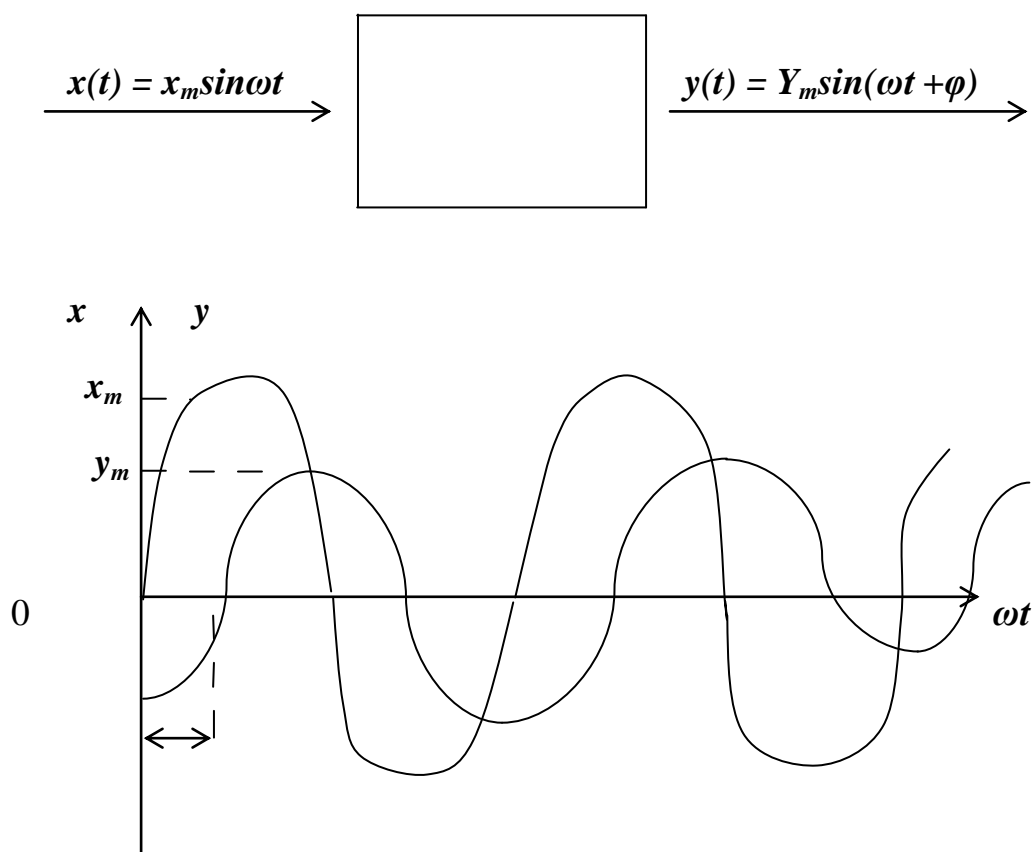
$X(P)$ – зображення вхідної величини (по Лапласу).

Таким чином передаточна функція визначається як відношення зображення вихідної величини до зображення вхідної величини при нульових початкових умовах (тобто не в середині процесу, а на його початку). Значення

передаточної функції можуть змінюватись від нуля до ∞ . (Відповідні назви «нуль» і «полюс» передаточної функції).

5. Частотні характеристики

Частотні характеристики описують передаточні властивості елементів Асу в режимі усталених гармонічних коливань, що викликані зовнішнім гармонічним впливом. Сутність частотних характеристик ілюструє рис. 5.2.

Рис. 5.2. Частотні характеристики

На вхід лінійного елемента в момент часу $t=0$ подано гармонічний сигнал (вплив) з частотою ω : $x(t) = x_m \sin \omega t$ (5.3)

Після завершення перехідного процесу встановлюється режим вимушених коливань і вихідна величина $y(t)$ починає змінюватись по тому ж

закону, що і вхідна величина $x(t)$, але з іншою амплітудою Y_m і з фазовим зсувом φ в часі відносно вхідного сигналу:

$$y(t) = y_m \sin(\omega t + \varphi) \quad (5.4)$$

Експериментально встановлено, що амплітуда y_m і фазовий зсув φ залежать від частоти.

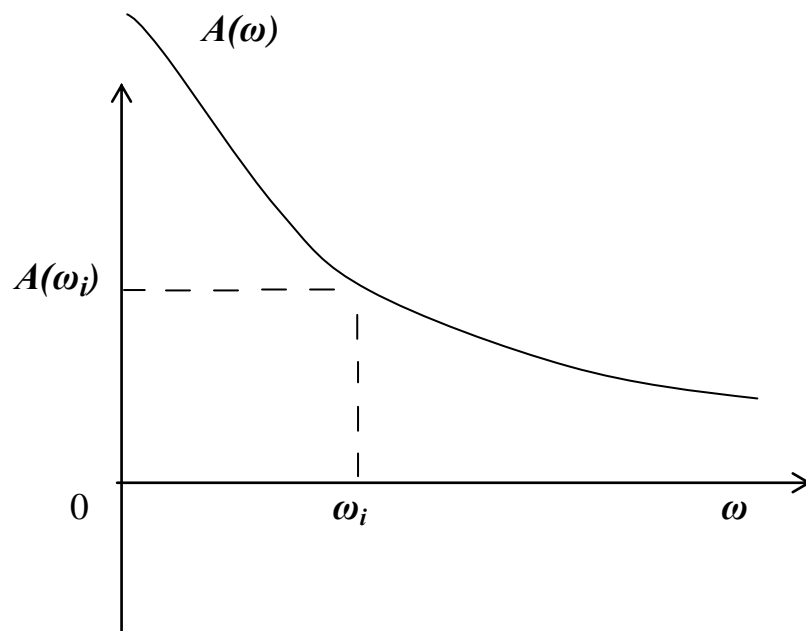
Залежність параметрів системи від частоти носить назву «частотна характеристика». В ТАУ використовують такі види частотних характеристик:

- Амплітудна частотна характеристика (АЧХ);
- Фазова частотна характеристика (ФЧХ);
- Амплітудно – фазова частотна характеристика (АФЧХ).

Амплітудна частотна характеристика (АЧХ) – це залежність відношення амплітуд вихідного і вхідного сигналів від частоти.

$$A(\omega) = \frac{Y_m}{X_m} \quad (5.5)$$

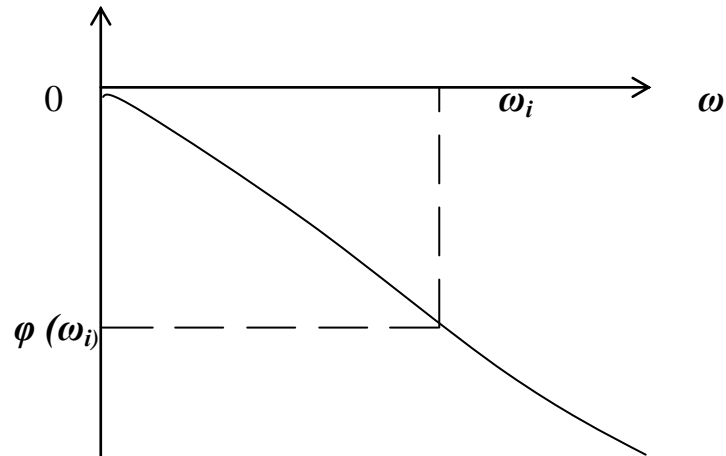
АЧХ показує, як елемент пропускає сигнали різної частоти. Приклади АЧХ наведено на рис. 5.3

Рис. 5.3 Амплітудна частотна характеристика

Фазова частотна характеристика (ФЧХ) – це залежність фазового зсуву φ між вхідним і вихідним сигналами від частоти. ФЧХ показує, яке відставання або випередження вихідного сигналу по фазі створює елемент при різних частотах.

Приклад ФЧХ наведено на рис. 5.4

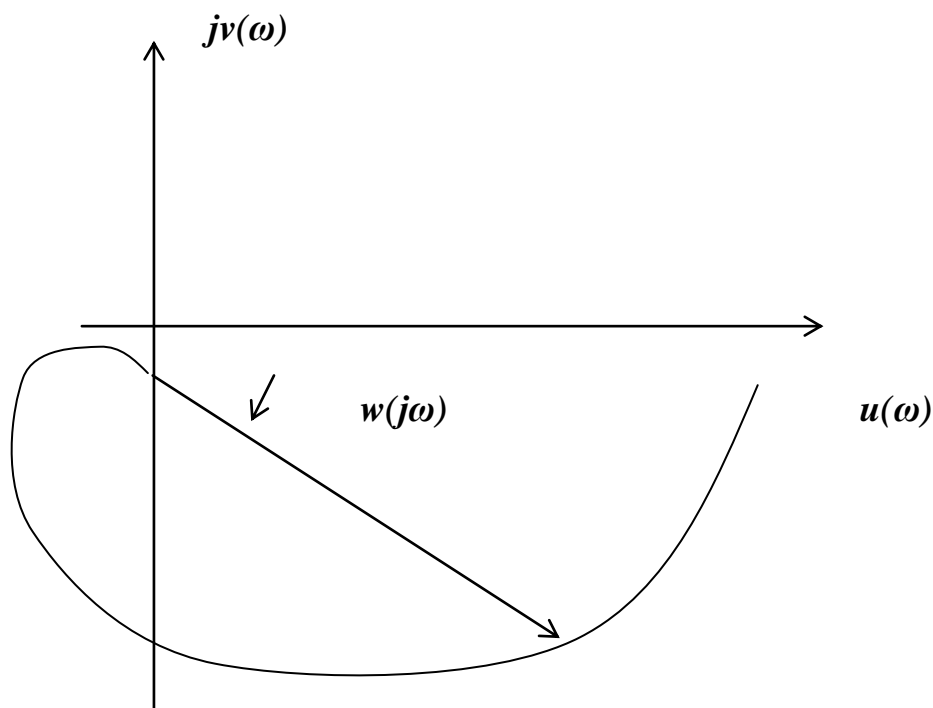

Рис. 5.4 Фазова частотна характеристика

Амплітудну і фазову характеристику можна об'єднати в одну – амплітудно – фазову частотну характеристику. АФЧХ зображується функцією комплексної змінної $j\omega$

$$w(j\omega) = A(\omega) e^{j\varphi(\omega)} \quad (5.6)$$

Графічно АФЧХ має вигляд показаний на рис 5.5

Рис. 5.5 Амплітудно – фазова частотна характеристика

На комплексній площині в координатах $U(\omega)$ дійсна вісь і $jv(\omega)$ – уявна вісь зображено криву залежності передаточної функції від частоти.

$$w(j\omega) = u(\omega) + jv(\omega) \quad (5.7), \text{ де}$$

$w(j\omega)$ – вектор передаточної інформації;

$A(\omega)$ – модуль функції;

$\varphi(\omega)$ – аргумент функції.

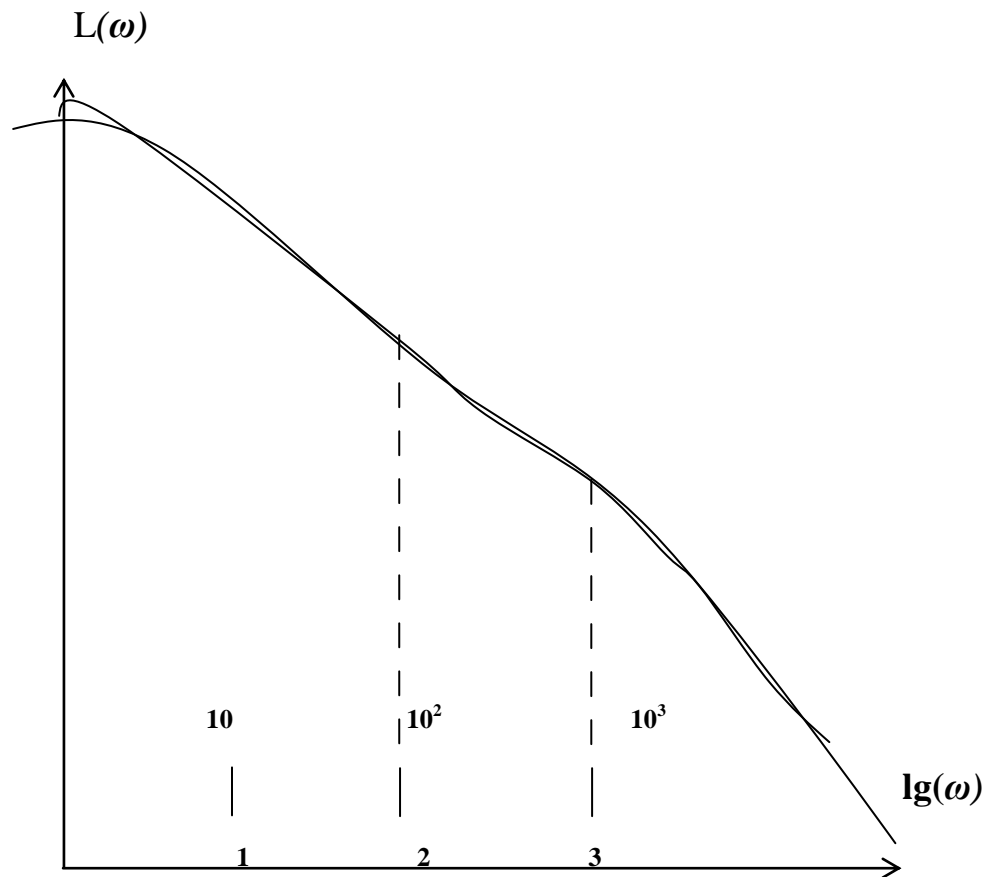
Кожному фіксованому значенню частоти ω відповідає комплексне число $w(j\omega)$, яке на комплексній площині можна зобразити вектором довжиною $A(\omega)$ і кутом повороту $\varphi(\omega)$.

Від’ємні значення $\varphi(\omega)$, що відповідають відставанню вихідного сигналу від вхідного прийнято відлічувати по стрілці годинника від позитивного напрямку дійсної осі.

При зміні частоти від 0 до ∞ вектор $w(j\omega)$ обертається навколо початку координат, одночасно змінюється довжина вектору.

Крива, яку при цьому описує кінець вектору є амплітудно – фазова частотна характеристика (АФЧХ).

При практичних розрахунках АСУ зручно використовувати частотні характеристики, побудовані у логарифмічній системі координат. Такі характеристики називають **логарифмічними**. Вони мають меншу кривизну і тому можуть бути наближено замінені ломаними лініями, як показано на рис. 5.8.

Рис. 5.6 Логарифмічна частотна характеристика

За одиницю довжини по осі частот приймають декаду.

Декада – це інтервал частот між довільним значенням частоти ω_I і його **10 – кратним значенням $10 \omega_I$** .

Таким чином відрізок логарифмічної осі, що відповідає одній декаді, дорівнює 1.

Логарифмічну систему координат використовують при дослідженні амплітудних частотних характеристик.

Висновки по темі № 5

1. Основні форми динамічних характеристик АСУ: звичайне диференціальне рівняння; часові характеристики; передаточна функція; частотні характеристики.
2. Математичною формою зв'язку входом і виходом лінійних систем є **перетворення Лапласа**.

3. Види частотних характеристик: ампліудно-частотна (АЧХ); фазово-частотна (ФЧХ); ампліудно-фазова частотна характеристика (АФЧХ).

4. На практиці застосовують **логарифмічні частотні характеристики**, побудовані у логарифмічній системі координат.